

การดำรงอยู่และบทบาทของ วัฒนธรรมจีนในภาคตะวันออก

The Existence and Roles of Chinese Culture in Eastern Region

ประสิทธิ์ เงินชัย*

บทคัดย่อ

การอพยพมายังประเทศไทยตั้งแต่อดีตของคนจีน ได้ทำให้วิถีชีวิตของชาวจีนในสังคมไทยมีความผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมไทย ขณะเดียวกันก็ยังคงพบว่า ชาวจีนส่วนใหญ่ยังรักษาประเพณีวัฒนธรรมของตนไว้อย่างเหนียวแน่น พื้นที่ภาคตะวันออกของไทยเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักปักฐานเป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานตามชายฝั่งทะเลและลุ่มแม่น้ำ และอยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มที่มักเรียกว่าตลาด หรือ "ตึกลัก" แม้ตลาดบางแห่งไม่ใช่ชาวจีนที่เป็นเจ้าของ แต่คนจีนก็ยังคงเป็นคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในตลาด นอกจากนี้ชาวจีนจะมีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษของตนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองและอำนวยความสะดวกร่วมเย็น ดังนั้น คนจีนจึงต้องจงรักภักดีและเคารพต่อผู้อาวุโสในครอบครัว ทั้งเมื่อผู้อาวุโสยังมีชีวิตอยู่และเมื่อผู้อาวุโสถึงแก่กรรมไปเพราะผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษก็มีความสามารถพิเศษที่คนเป็นไม่อาจกระทำได้ คือ สามารถนำความสุขหรือภัยพิบัติมาให้แก่คนที่มีชีวิตอยู่ได้

* อาจารย์ประจำบางส่วนเวลา คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

อิทธิพลของวัฒนธรรมจีนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผ่านพิธีกรรมและประเพณีที่ผู้คนยึดถือ ปฏิบัติ และสืบทอดกัน อาทิ เทศกาลไหว้พระจันทร์ กินเจ แข็งเม็ง ตรุษจีน ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติจีนโบราณ เช่น พิธีการแต่งงาน การถือปฏิบัติเรื่องการแต่งงานของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว สิ่งที่ต้องทำและไม่ควรทำที่คุณแม่คนใหม่ต้องรู้ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสำคัญ มีบทบาทและความหมายที่ถือได้ว่า เป็นการตกผลึกทางความรู้ของชาวจีนที่ไม่ว่าเวลาจะเปลี่ยนไปอย่างไรวิถีชีวิตของชาวจีนที่ผูกพันกับครอบครัว เทศกาล และธรรมเนียมประเพณีแต่ดั้งเดิม ก็ยังคงดำรงเอกลักษณ์ของความเป็นคนจีนตลอดไป

คำสำคัญ : วัฒนธรรมจีน, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ประเทศไทย

Abstract

The migration of Chinese to Thailand from the past caused the social life of Chinese to cultural assimilation. Meanwhile, it also found that Chinese still firmly preserve their cultural traditions. The Eastern region of Thailand was another region which a large number of Chinese migrants settled down and most of them were Chaozhou Chinese. Mostly, they settled down along the coast and the river basin and lived together in a group which were called "Tak-Lak" or fresh market. Though the owners of some of fresh markets were not Chinese, where in they still was most of group of people. Besides Chinese people in Thailand believes in roles of superstition or the spirits of their ancestors in protecting the well-being and facilitate peaceful to their families. Thus, they have loyalty and respect to the elders in family both when the elders are still alive and even when they die. Because ghosts or the spirits of ancestors have special abilities which human beings are not permitted which are to bring joy or disaster to the people who still alive.

The influences of Chinese culture in the east mirror via the rituals and traditions that people hold practice and inherit, for example, the Moon Festival, Nine Emperor Gods Festival or Vegetarian Festival, Qingming Festival, Chinese New Year etc. Furthermore, Chinese ancient traditions and practices, such as Chinese wedding ceremony, considerations in marriage of bride and groom and in pregnant of new mom, are also included because their importance, role and meaningfulness show crystalized intelligence of Chinese people. At anytime, ways of life of Chinese which tie with family, festivals and ancient traditions have maintained Chinese identity forever.

Keyword : Chinese Culture, East, Thailand

บทนำ

ในบรรดาดินแดนโพ้นทะเลที่ชาวจีนอพยพไปตั้งรกรากนั้น ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์หรือดินแดนที่ชาวจีนเรียกขานว่า “หนานหยาง” เป็นอาณานิคมที่ชาวจีนโพ้นทะเลอยู่อาศัยมากที่สุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ และภูมิภาคแถบนี้ชาวจีนโพ้นทะเลได้เป็นชนกลุ่มน้อยที่สำคัญของหลายประเทศ เช่น มาเลเซีย ไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย แม้ว่าชาวจีนที่อาศัยอยู่ในดินแดนโพ้นทะเลจะมีเอกลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นจีนร่วมกัน อาทิ การใช้ภาษา อาหารจีนที่บริโภค ความเชื่อตามแนวลัทธิ การไหว้เจ้า การกราบไหว้บรรพบุรุษ รวมทั้งประเพณีจีนต่างๆ จนกระทั่งสามารถสร้างชุมชนของชาวจีนในดินแดนนั้นๆ ได้ แต่ทว่าวิถีชีวิตและชะตากรรมของชาวจีนโพ้นทะเลที่ตั้งรกรากในแต่ละดินแดนก็แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อมทางการเมืองของแต่ละประเทศและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแต่ละยุคสมัย โดยชาวจีนอพยพต้องยอมรับเงื่อนไขและการกระทำโดยรัฐผู้ครอบครองหรือเป็นเจ้าของดินแดนโพ้นทะเลนั้นๆ ซึ่งแต่ละรัฐก็มีนโยบายต่อชาวจีนในลักษณะต่างกันไป

ชาวจีนแต้จิ๋วซึ่งเป็นกลุ่มภาษาที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยและในภาคกลาง จะตั้งถิ่นฐานตามชายฝั่งทะเลตะวันออกเรื่อยมาตั้งแต่ จังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา จนถึงกรุงเทพฯ ต่อมาพวกแต้จิ๋วได้ขยายขยายออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่นอกเขตดังกล่าว ได้แก่ อุดรดิตถ์ ปากน้ำโพ (นครสวรรค์) ตลอดจน พิจิตร พิษณุโลก สุวรรณโลก เด่นชัย เมื่อมีการสร้างทางรถไฟไปถึงแก่นคอยและขึ้นไปทางเหนือในปี พ.ศ. 2451 ชาวแต้จิ๋วเหล่านี้เดินทางมาทางเรือออกจากท่าเรือจางหลินที่เมืองเฉิงไห่ (เซ่งไห้) และท่าเรือซานโถว (ซัวเถา) ในเขตแต้จิ๋วประเทศจีน แล่นผ่านทะเลจีนใต้ที่เรียกว่า หนานหยาง แล้วเข้าสู่อ่าวไทย

เหตุจูงใจการอพยพ

ประเทศไทยมีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่าชาวจีนเหล่านี้ นับเป็นชาวต่างชาติที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สาเหตุที่เป็นเงื่อนไขการอพยพนั้นเป็นผลจากปัจจัยต่างๆ คือ

ประการแรก จากทศวรรษ 2420 อุปาทานของแรงงานในประเทศที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นผลให้ชนชั้นปกครองแก้ปัญหาแรงงานขาดแคลน โดยให้มีการนำเข้าแรงงานจีน เพื่อมาใช้ในการก่อสร้างถนน ทำนันทาเรือ สร้างทางรถไฟ ทำนันทาเรือ ฯลฯ ชนชั้นนำจึงส่งเสริมและยินยอมให้คนจีนเข้ามายังประเทศไทยได้โดยง่าย

ประการที่สอง ความล้มเหลวในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในประเทศจีน โดยเฉพาะการปลูกมันเทศในเฉาโจว (มันเทศเป็นอาหารหลักของชาวจีน) ประสบความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง เนื่องจากน้ำค้างแข็งตกหนักโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2430 ประกอบกับพืชผลทางการเกษตรด้านอื่นๆ ก็มีผลผลิตน้อยลง จนนำไปสู่ปัญหาความอดอยากของประชากร

ประการที่สาม ปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองในประเทศจีนจากทศวรรษ 2370 จนถึง ทศวรรษ 2400 โดยเฉพาะปัญหาทางการเมืองที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เป็นผลให้ชาวจีนเหล่านี้ตัดสินใจอพยพหนีจากประเทศของตนเอง

¹ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. เอกลักษณะชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีน. 2546.

ประการที่สี่ การที่ประเทศไทยได้ยกเลิกพระราชบัญญัติห้ามอพยพออก และกลับประเทศในช่วงทศวรรษ 2430 มีผลให้การเดินทางเข้าออกประเทศสะดวกมากขึ้น

ประการที่ห้า ปัญหาโรคระบาด (กาฬโรค) ที่เกิดขึ้นในประเทศจีนช่วงทศวรรษ 2430 ทำให้ชาวจีนบางส่วนอพยพหนีโรคภัยนี้

จากเงื่อนไขทั้งห้าประการ ประกอบกับค่าโดยสารในการเดินทางโดยเรือกลไฟจากซัวเถา ประเทศจีน มายังประเทศไทยลดลงอย่างมากอันเป็นผลจากการแข่งขันกันในบรรดาเจ้าของเรือพาณิชย์และการขยายตัวของการค้าที่พ่อค้าจีนมีกับไทยในเวลาต่อมา ทำให้เกิดการหลั่งไหลของชาวจีนเข้าสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้เกิดชุมชนชาวจีนขึ้นในประเทศไทย² โดยที่ต่อมาได้มีการสร้างวัดและศาลเจ้าจีนขึ้นเป็นศูนย์รวมของชุมชนจีนนั้นๆ และศาลเจ้าจีนจึงเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนจีน ที่สืบทอดศิลปวัฒนธรรมสัมพันธ์กับชาวไทยมาจวบจนถึงปัจจุบัน

การที่รัฐบาลไทยให้อิสระกับชาวจีนอพยพเหล่านี้ โดยเฉพาะไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานหรือเกณฑ์มาช่วยราชการโดยขึ้นทะเบียนว่าเป็นไพร่ผู้ใดอยู่ที่ไหนเหมือนคนไทย และการที่ไม่ต้องผูกติดกับมูลนายทำให้ชาวจีนค่อนข้างมีอิสระและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การเดินทาง และการตั้งหลักแหล่งในราชอาณาจักร ประกอบกับการเป็นคนขยันขันแข็ง ตั้งใจทำงานอดทน และทำงานหนัก มีจุดมุ่งหมายที่มั่นคง มีความทะเยอทะยานต้องการความมั่งคั่งและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ดังนั้น เมื่อมาเจอแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์และเต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย จึงไม่ใช่เรื่องยากที่ชาวจีนเหล่านี้จะสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้อย่างรวดเร็ว³

ในบริบทของพื้นที่ภาคตะวันออก นับเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักปักฐานเป็นจำนวนมาก เนื่องจากภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าและเส้นทางติดต่อของอาณาจักรสำคัญมาตั้งแต่อดีต

² สกินเนอร์, จี วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. 2548.

³ กมลลักษณ์ โตสกุล. เส้นทางแรงงานไทย. 2526

จนถึงปัจจุบัน ภาคตะวันออกจึงเป็นภาคที่รวมของประชาชนหลายเชื้อชาติหลายภาษา นอกจากประชากรไทย มีประชากรเชื้อสายเขมร ลาว ญวน จีน กลุ่มมุสลิมปากีสถาน และชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวซองและกะเหรี่ยง การเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกของชนต่างวัฒนธรรมได้นำความเชื่อ ศาสนาแบบพุทธมหายาน ภาษา ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม เข้ามาในภูมิภาคนี้ด้วย โดยเฉพาะ ชนชาติจีน ได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งตั้งแต่ประมาณตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา และเพิ่มมากขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ในช่วงตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้นมา มีเขตพื้นที่ตั้งหลักแหล่งและประกอบอาชีพของชาวจีนมากในชุมชนเมืองของ 3 จังหวัด คือ ชลบุรี จันทบุรี และฉะเชิงเทรา ด้วยลักษณะของชาวจีนอพยพที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ภาคตะวันออก ระยะเวลาที่มีชาวจีนประเภทเสื้อผืนหมอนใบ (ยากจน) ในทางตรงข้ามชาวจีนอพยพเหล่านี้ค่อนข้างมีฐานะ มีความรู้ทางด้านค้าขาย การต่อเรือ การประมง การแกะสลักหิน การเขียนการปั้น ชุมชนชาวจีนที่เข้ามาค้าขายอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยามักจอดซ่อมเรือที่เมืองจันทบุรี เนื่องจากเป็นแหล่งป่าไม้สมบูรณ์ มีไม้ตะเคียนทองมากและมีช่างฝีมือ ดังนั้น เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก จึงนำเอาความรู้ประสบการณ์ทักษะและวัฒนธรรมแบบผู้ประกอบการเข้ามาประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรกรรม เช่น การประกอบการด้านเกษตรกรรม ชาวจีนไม่นิยมทำเพื่อการยังชีพแต่เป็นการเกษตรเพื่อขาย ฉะนั้น จึงจะพบว่าชาวจีนเหล่านี้มักจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว (Monocrops) ดังกรณีการทำสวนพริกไทยก็ทำสวนพริกไทยอย่างเดียว ไม่ปลูกข้าวหรือพืชชนิดอื่นๆไว้รับประทาน แต่จะใช้เงินที่ได้จากการค้าขายพริกไทยไปซื้อสินค้าเหล่านั้นแทน⁴

วัฒนธรรมของชาวจีน

ทางด้านวัฒนธรรมอิทธิพลของประเพณีและวัฒนธรรมแบบจีนก็ได้เข้ามามีบทบาทครอบงำวิถีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในภาคตะวันออกเป็นอย่างมาก นอกจากนี้แล้วยังมีการยืมภาษาจีนใช้พูดจาสื่อสารกันเป็นจำนวนมาก

⁴ ธวัช ปุณโณทก. ประชาคมภาคตะวันออก. 2549.

อิทธิพลของวัฒนธรรมจีนในภาคตะวันออกเฉียงส่ท่อนออกมาให้เห็นถึงพิธีกรรมตลอดจนประเพณีต่างๆ ที่คนในภาคตะวันออกเฉียงส่ท่อดือและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจที่ชาวจีนจะงดกินเนื้อสัตว์ต่างๆ เทศกาลเซ็งเม้งที่ไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับ เทศกาลตรุษจีนที่เซ่นไหว้เจ้า รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจีนนับถือหรือบรรพบุรุษ รวมถึงการเซ่นไหว้แม่ย่านางรถยนต์ที่ขับขี่ หรือเรือประมงที่เป็นเครื่องมือหากิน ฯลฯ นอกจากนี้ศาลเจ้าและวัดจีนในประเทศไทยยังเป็นแหล่งรวมความรู้ทั้งในศาสตร์และศิลป์ของคนจีน มีบทบาทในทางจิตวิญญาณแก่ชาวจีนมาจวบจนปัจจุบัน สำหรับวัฒนธรรมในด้านอาหารที่คนไทยแต่เดิมมักบริโภคผักสดเพื่อแก้ลมกับน้ำพริกเท่านั้น แต่เมื่อคนจีนนำวัฒนธรรมด้านการบริโภคผักสุก จึงทำให้เกิดอาหารประเภทผัดผัก ต้มจืดขึ้น ซึ่งเป็นอาหารที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย เช่น ก๋วยเตี๋ยว ขนมจ้้าง (บ๊ะจ้้าง) กระจเพาะปลา ซึ่งเป็นอาหารจีนแต่จ้ิว ข้าวมันไก่ของคนไหหล่า ลูกชิ้นของจีนสกเกี้ยน อาหารเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน โดยภายหลังกลมกลืนจนเป็นอาหารชนิดหนึ่งของไทย

ทุกวันนี้ ชาวจีนไม่ใช่เป็นเพียงชนกลุ่มใหญ่เท่านั้น แต่ยังเป็นชนชาติที่มีเอกลักษณ์และอารยธรรมที่ยาวนานหลายพันปี เป็นแหล่งกำเนิดเทศกาลสำคัญมากมาย เทศกาลต่างๆ ของชาวจีนก็คงเช่นเดียวกับเทศกาลทั่วไปของคนทุกชาติทุกภาษา คือประกอบด้วย ตำนาน เรื่องเล่าความเป็นมาของเทศกาล ชาวจีนให้ความสำคัญต่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันแบบหยินหยาง การใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ยังให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการใช้ชีวิตร่วมกันของครอบครัว จะเห็นได้ว่าลูกชายเมื่อแต่งงานแล้วจะนำภรรยามาอยู่ร่วมกันในครอบครัว ไม่ว่าจะในครอบครัวนั้นจะมีลูกชายมากหรือน้อยเมื่อแต่งงานก็จะนำภรรยามาอยู่ร่วมกันในบ้านทุกคน หากพิจารณาจากลักษณะกิจกรรมของเทศกาลสำคัญของชาวจีน จะมีความหมายนัยถึงการประสานความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวหรือการเสริมสร้างความอบอุ่น ความผูกพันของสมาชิกเป็นสำคัญ โดยการสร้างความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวที่ปรากฏจากกิจกรรมแต่ละเทศกาล รวมถึงการเชื่อมโยงความคิดเรื่องการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นการสร้าง ความผูกพันในลักษณะนี้

ทำให้ชาวจีนไม่ลืมหือโคตรเหง้าของตน ซึ่งยังผลให้เทศกาลสำคัญของจีนหลายเทศกาลยังคงเป็นที่นิยมแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน

คนจีนมีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษของตนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ล่วงลับ ทั้งยังเชื่อกันอีกด้วยว่าคนจีนต้องจงรักภักดีและเคารพต่อผู้อาวุโสในครอบครัวเมื่อผู้อาวุโสยังมีชีวิตอยู่ แม้เมื่อผู้อาวุโสถึงแก่กรรมไปแล้ว คนจีนมีความเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วจะกลายเป็นผีในหนังสือหลี่จี้ (ตำราเกี่ยวกับพิธีการต่างๆ) มีความกล่าวว่า “คนตายไปแล้วจะกลายเป็นผี” ผีมีความสามารถพิเศษที่คนเป็นไม่อาจกระทำได้ สามารถนำความสุขหรือภัยพิบัติมาให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ตั้งแต่สมัยโบราณมา คนจีนมีความยึดมั่นในความเชื่อที่ว่า วิญญาณมีอยู่ทุกหนทุกแห่งและวิญญาณมีอิทธิพลต่อทุกสิ่ง คนจีนจึงต้องรับใช้ รวมทั้งเอาใจด้วยการทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณและประกอบพิธีต่างๆ เป็นการแสดงความเคารพต่อวิญญาณเพื่อให้ได้รับแต่สิ่งดีและได้รับการคุ้มครอง ในสมัยปัจจุบันการเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษก็ยังคงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในระบบครอบครัวจีน โดยทั่วไปคนจีนมักจัดธูปบูชาไว้ที่ศาลเจ้าเล็กๆ ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อแสดงความเคารพต่อดวงวิญญาณนั่นเอง

คนจีนยังมีความเชื่อ เรื่อง สวรรค์ในความหมายของศาสนาอื่นๆ เช่น สวรรค์ของคริสต์ศาสนาที่พุ่งถึงวิญญาณสูงสุด คือ พระเจ้าซึ่งคุ้มครองจักรวาล แต่สวรรค์ตามแนวความคิดของจีนนั้น หมายถึง ฟ้าหรือเทียน คือ เทพเจ้าสูงสุดเหนือจักรวาลและมนุษย์ ชาวจีนเชื่อว่า ในขั้นสุดท้ายนั้นสิ่งทั้งมวลของโลกแห่งวิญญาณและโลกแห่งมนุษย์ มีสวรรค์ควบคุมอยู่ พายุก็ดี น้ำท่วมก็ดี แผ่นดินไหวก็ดี และการเก็บเกี่ยวซึ่งไม่ได้ผลก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นสัญญาณแห่งความไม่พอใจของสวรรค์ ส่วนการเก็บเกี่ยวซึ่งได้ผล การบรรลุความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรือง เป็นสัญญาณแห่งการยอมรับและความพอใจของสวรรค์

การที่ชาวจีนได้อพยพถิ่นฐานมาอาศัยในประเทศไทย ต้องการที่จะได้รับการคุ้มครองจากเทพเจ้าที่จะดลบันดาลให้พวกเขามีชีวิตอย่างผาสุกสงบสุข ในต่างแดน คนจีนเหล่านั้นจึงได้สร้างวัดจีนและศาลเจ้าจีนขึ้นมาให้เหมือนกับที่มีในบ้านเกิด เนื่องจากชาวจีนที่อพยพมาในช่วงต้นๆ ส่วนใหญ่เป็นชาวนา

ที่ยากจนและมีความรู้ต่ำ จึงไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นศาสนาดั้งเดิมของตน ดังนั้นไม่ว่าพุทธศาสนา ศาสนาเต๋า หรือศาสนาอื่นใด หากพบเห็นก็จะกราบไหว้โดยคิดว่า การไหว้ย่อมดีกว่าการไม่ไหว้ พวกเขาไหว้เทพเจ้าต่างๆ เพื่อความปลอดภัยของร่างกายและทรัพย์สิน เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและรู้สึกถึงความปลอดภัย ศาลเจ้าจีนจึงสร้างขึ้นด้วยความสัมพันธ์ของท้องถิ่นซึ่งมักใช้สมาคมท้องถิ่นเดียวกันนั้นเป็นตัวกลางในการสร้าง ศาลเจ้าจึงมีลักษณะทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ อย่างเด่นชัด บางศาลเจ้ายังใช้เป็นสถานที่ตั้งของสมาคมท้องถิ่นเดียวกันเพื่อความสัมพันธ์ทางสังคม

สังคมชาวจีนในภาคตะวันออก

ในรัชกาลที่ 3 คนจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่รับจ้างเป็นแรงงาน บางคนเป็นพ่อค้า การอพยพเข้าสู่ภาคตะวันออก คือ ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี ทำให้เกิดชุมชนที่เป็นตลาด ย่านค้าขายสิ่งของถาวร ซึ่งเป็นพื้นฐานของเมืองในปัจจุบัน การเข้ามาตั้งหลักแหล่งของคนจีนทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ระหว่างเมืองและหมู่บ้านในชนบทอย่างแพร่หลาย เพราะคนจีนที่เป็นพวกพ่อค้า คือ ผู้ที่นำสินค้าจากเมืองไปแลกเปลี่ยนสินค้าทางเกษตรกับสินค้าป่าจากชาวบ้านในถิ่นต่างๆ เกิดมีเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำ ทางบก รวมทั้งตลาดและแหล่งซื้อขายสินค้า ตามชุมชนของชนบทเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันคนจีนเหล่านั้นบางพวกก็เข้าไปตั้งหลักแหล่งแต่งงานปะปนกับชาวบ้าน

ตลาดหรือที่คนจีนเรียกว่า “ตึกลัก” จึงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวจีนอพยพ แม้ตลาดบางแห่งคนที่เป็นเจ้าของไม่ใช่คนจีน แต่คนจีนยังเป็นคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในตลาดซึ่งเป็นชุมชนที่สำคัญของคนจีน ตลาดจึงเป็นศูนย์กลางเพราะมีคนจีนอาศัยและทำการค้าจำนวนมาก พื้นที่นอกตลาดจะมีคนจีนอาศัยลดน้อยลงไป คนจีนที่อยู่รอบนอกเมื่อมาที่ตลาดนิยมซื้อสินค้าจากคนที่เป็นกลุ่มภาษาเดียวกัน หรือคนที่มาจากบ้านเกิดเดียวกันเป็นหลัก ร้านค้าของคนจีนจึงนิยมใช้แซ่ตระกูลของตนเป็นชื่ออักษรตัวแรกของร้านตน สำหรับลูกหลานชาวจีนที่ยังพูดภาษาของตัวเองได้ ยังไหว้เจ้าเป็น ฐัรรมนิยมประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติตาม

ความเชื่อของคนจีน ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่เติบโตในตลาดที่เป็นชุมชนของชาวจีน เป็นส่วนใหญ่ ตลาดยังเป็นแหล่งรวมของคนจีนกลุ่มภาษาเดียวกัน สำหรับคนจีนแต่จิวหรือกลุ่มภาษาอื่นยังเลือกที่จะอยู่ร่วมกับคนบ้านเดียวกันภาษาเดียวกัน เพราะความเชื่อและประเพณีคล้ายเคียงกัน

วัฒนธรรมชุมชนของคนจีนที่อยู่กันใกล้ชิดในตลาด นอกจากกิจกรรมที่ทุกคนมีส่วนร่วมกัน เช่น งานประจำปีของศาลเจ้าในตลาด กรรมการที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนจะจัดเตรียมงานโดยได้รับความร่วมมือจากชาวจีนในชุมชนตลาด ทุกคนจะแบ่งหน้าที่ไม่ว่าหญิงหรือชาย กลุ่มสตรีจะช่วยกันทำอาหารและพับกระดาษ “ค้อซี” กระดาษเงินกระดาษทองเพื่อใช้ในการประกอบพิธีไหว้เจ้า ส่วนกลุ่มผู้ชายจะช่วยกันจัดสถานที่เตรียมงาน การบริจาคสิ่งของให้ศาลเจ้า การประชาสัมพันธ์บอกกล่าวให้ประชาชนทั่วไปทราบถึงกำหนดการต่างๆ การเขียน (ตุ้ยเลียง) วลีมงคลคู่หรือที่เรามักเรียกทับศัพท์ในภาษาจีนแต่จิวว่า “ตุ้ยเลียง (對聯)” นั้น จะมีลักษณะเป็นแผ่นกระดาษหรือเป็นผ้าพื้นสีแดงสดแล้วนำมาเขียนหรือพิมพ์อักษรจีนที่เป็นวลีมงคลคู่ลงไปนั้น ส่วนมากจะนิยมใช้หมึกสีทองในการเขียน บ้างก็ใช้พื้นสีทองตัวอักษรสีแดงก็มี ด้วยเชื่อกันว่าเมื่อสีแดงของกระดาษหรือผ้าซึ่งเป็นตัวแทนแห่งธาตุไฟ ถ้ามารวมกับตัวอักษรสีทอง ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งธาตุทองแล้ว จะนำมาซึ่งโชคลาภและความร่ำรวยมาให้ได้ไว้บริเวณศาลเจ้า

ประเพณีการแต่งงาน

ประเพณีที่สำคัญของชาวจีนในภาคตะวันออกที่สำคัญอีกประเพณีหนึ่งที่กำลังถูกวัฒนธรรมต่างชาติเข้าครอบงำ ได้แก่ การแต่งงานตามประเพณีจีนในปัจจุบัน วัฒนธรรมของการแต่งงานของคนจีนในภาคตะวันออก ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเกือบจะสิ้นเชิง จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนแม่สื่อจะมีบทบาทอย่างมากในการเป็นผู้ชักจูงให้คู่บ่าวสาวแต่งงานกัน โดยแม่สื่อจะแนะนำหญิงสาวของตระกูลที่รู้จักให้กับฝ่ายชาย และจะเป็นผู้เจรจาพูดคุยหรือชักจูงให้ครอบครัวทั้งสองฝ่ายได้พบปะกัน เมื่อบิดามารดาของทั้งสองฝ่ายเห็นชอบก็จะตกลงจัดเตรียมการหมั้น และกำหนดวันแต่งงานให้กับบุตรของตน ซึ่งในอดีตเรามักจะ

เรียกว่าเป็นการ คลุมถุงชน แต่ในปัจจุบันหนุ่มสาวจะกำหนดชีวิตของตนเองมากกว่าให้พ่อแม่กำหนดให้ เมื่อทั้งสองฝ่ายได้มีโอกาสพบเจอกัน และได้เกิดความรักขึ้น ก็จะแต่งงานอยู่กินกันโดยฝ่ายชายจะมาสู่ขอและจัดพิธีแต่งงาน โดยจะจดทะเบียนสมรสและจัดเลี้ยงแขกที่เชิญมาในงาน ในพิธีการสู่ขอก็จะเป็นการรวบรัดตัดขั้นตอนประเพณีเก่าๆ ที่ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ยุ่งยากออกไป หากจะมีบางครอบครัวที่ยังยึดถือประเพณีเดิมอยู่ก็จะจัดงาน หรือเตรียมงานตามวิธีการเดิม การแต่งงานตามประเพณีจีนในสมัยก่อน การหมั้นและการแต่งงานให้เป็นคนละวันกัน บางคู่หมั้นแล้วอีกสามเดือนแต่งงานก็มี บางบ้านหมั้นนานเป็นปีก็มี แต่ในสมัยนี้นิยมหมั้นและแต่งงานในวันเดียวกัน

เมื่อแต่งงาน ในห้องหอเจ้าบ่าวจะต้องให้หญิงซึ่งมีลูกดกและคู่ชีวิตยังมีชีวิตอยู่ มาทำพิธีปูเตียงในห้องหอ โดยจะวางส้ม 4 ลูก ไว้บนเตียงทั้ง 4 มุม ส่วนเจ้าสาวในวันรับตัว ก็ต้องเตรียมกระเป๋าเดินทาง เสื้อผ้า เซฟไฟเครื่องประดับ หมอนปักรูปหงส์มังกร 1 คู่ กะละมังลายนกคู่ กระโถน ซึ่งข้าวของเครื่องใช้ต้องเป็นสีแดงหรือสีชมพูเท่านั้น และในวันแต่งงานเจ้าสาวต้องเสียบปักผม เพราะบนปลายปักมีคำว่า หยู่ฮื่อ ซึ่งหมายความว่า สมหวัง แต่แท้จริงแล้วเป็นเคล็ดลับของคนโบราณ เพราะในสมัยก่อนผู้ชายจะไม่มีประสบการณ์การเข้าห้องหอมาก่อน เมื่อมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงเป็นครั้งแรก บางรายอาจเกิดการหลังไม่หยุด อาจทำให้เสียชีวิตได้ คนเฒ่าคนแก่จึงสอนเจ้าสาวว่า หากเจอเหตุการณ์เช่นนี้ให้เอาปักปักผมปักหลังเจ้าบ่าวเพื่อให้เกิดความรู้สึกตัว

ในการรับเจ้าสาว เจ้าบ่าวต้องนำหมุดิบมามอบให้แม่เจ้าสาว เพื่อตอบแทนที่แม่เจ้าสาวได้ตั้งท้องเจ้าสาวมา เมื่อเจ้าบ่าวมาถึงบ้านเจ้าสาวต้องผ่านด่านของผู้มาทักประตูที่เรียกว่า ประตูเงินประตูทอง โดยต้องแจกอั่งเปาหรือซองใส่เงินสีแดงให้กับผู้มาทักประตู เมื่อถึงตอนนี้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะต้องไหว้ฟ้าดิน ไหว้เจ้าที่ และไหว้บรรพบุรุษของเจ้าสาว ถ้าปู่ย่าตายายยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องไหว้กับตัว เพื่อบอกกล่าวว่เจ้าสาวกำลังจะจากครอบครัวไปแล้ว จากนั้นก็ทำการคารวะน้ำชาพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว เมื่อสิ้นพิธี พ่อเจ้าสาวจะมาส่งโดยจูงมือเจ้าสาวมาขึ้นรถที่รอ โดยมีญาติที่ถือตะเกียงมาส่งด้วย

เมื่อถึงบ้านเจ้าบ่าว เจ้าสาวจะก้าวข้ามกระดานที่จุดไฟไว้ที่หน้าประตูบ้าน และทันทีที่เข้าบ้าน บ่าวสาวจะไหว้ฟ้าดิน เจ้าที่ และบรรพบุรุษ แบบเดียวกับที่บ้านเจ้าสาว จากนั้นก็จะคารวะน้ำชาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าว พิธีนี้ถือเป็นการแนะนำให้ญาติๆ รู้จักสะใภ้หน้าใหม่ และท่านก็จะแจกอั่งเปาหรือเครื่องประดับทำด้วยทองคำพร้อมทั้งอวยพรให้เป็นการตอบแทน หลังจากนั้น บ่าวสาวจะทานบัวลอยไขหวานด้วยกัน เพื่อทั้งคู่จะได้รักใคร่ปรองดองกันและหวานชื่นเหมือนรสชาติและสีของขนมบัวลอยไขหวานที่ท่าน พอรุ่งเช้าหลังวันแต่งงาน เจ้าสาวต้องตื่นขึ้นมาทำหน้าที่ลูกสะใภ้ในการปรนนิบัติพ่อแม่สามี ด้วยการยกน้ำมาล้างหน้าให้ท่าน ในบางครั้งควรวาจปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้เพียงวันเดียวหรืออาจหลายวันก็ได้

ต้นกำเนิดของชาวจีน ประเพณีจีน ประเพณีการเกิด พิธีกรรมการตาย พิธีการแต่งงาน การถือปฏิบัติเรื่องการแต่งงานของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวที่ถูกกีดกันสิทธิหลายอย่าง สิ่งที่คุณควรทำและไม่ควรทำของคุณแม่คนใหม่ต้องรู้ คุณแม่ชาวจีนมีความเชื่อว่า ลูกเล็กของตนจะถูกปกป้องจาก “อาฟัว” ที่คนไทยรู้จักในนาม “แม่ชื้อ” ที่คอยคุ้มครอง เด็กที่หิวระแหรือบางที่อาจตกจากที่สูง เช่น เตียง แต่ไม่เป็นอะไรนั้น ชาวจีนเชื่อว่า มีอาฟัวคอยดูแลให้ แม่ชาวจีนอาจปกป้องลูกที่เกิดใหม่ด้วยกำไลข้อเท้าหรือน้ำเต้าใช้แขวนในท้องเด็ก เพราะเชื่อว่าหมอเทพได้มาอยู่ในท้องทำให้มีสุขภาพแข็งแรง เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นบทบาทที่มีความหมาย จนถือได้ว่าเป็นการตกลึกทางความรู้ของชาวจีน และแสดงถึงความอดกลั้นไม่ว่าเวลาจะเปลี่ยนไปเช่นใด วิถีชีวิตของชาวจีนที่ผูกพันกับครอบครัว กับเทศกาลต่างๆ ไม่ละทิ้งธรรมเนียมประเพณีแต่ดั้งเดิม ก่อให้เกิดวิถีวัฒนธรรมที่ดำรงเอกลักษณ์ของความเป็นคนจีนตลอดไป

รายการอ้างอิง

- กมลลักษณ์ โตสกุล. เส้นทางแรงงานไทย. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2526.
- จิตรา ก่อเนันทเกียรติ. ความรู้เรื่องเงินจากผู้เฒ่า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรว, 2550.
- จี วิลเลียม สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปรินซ์นิพนธ์วิทยาลัยประสานมิตร, 2514.
- ธวัช ปุณโณทก. ประชาคมภาคตะวันออก. เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง เศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออก ตอนที่ 1. ชลบุรี: ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2549.
- . การพัฒนาภาคตะวันออกกับผลกระทบต่อประชาคมท้องถิ่น. เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง เศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออก ตอนที่ 2. ชลบุรี: ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2549.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. เอกลักษณะชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. วิถีจีน-ไทยในสังคมสยาม. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, 2550.